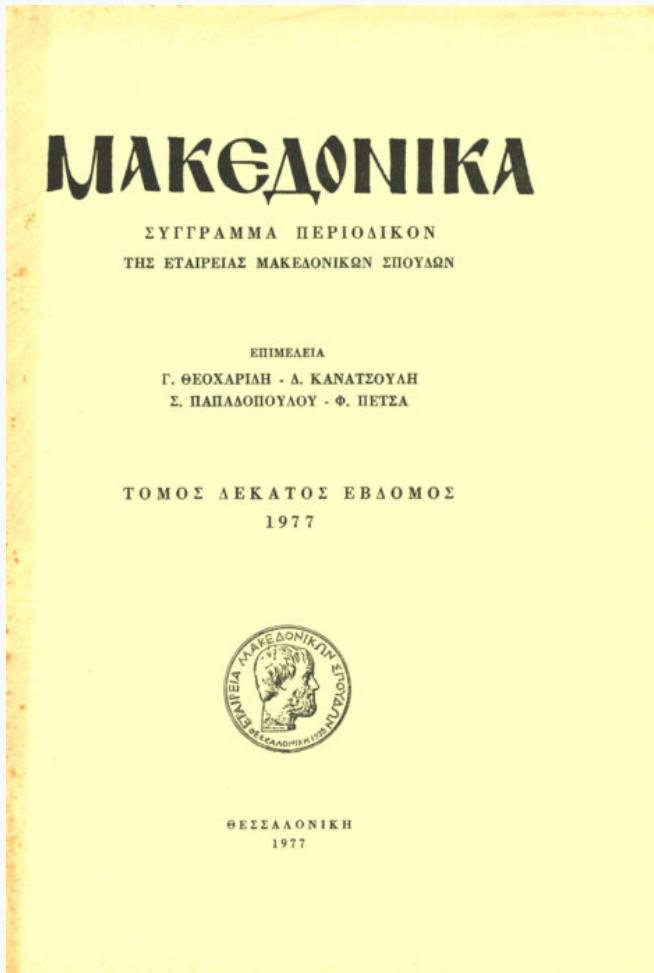

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Nomikos Michael Vaporis, Codex (B) beta of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. Aspects of the History of the Church of Constantinople

Αθαν. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.391](https://doi.org/10.12681/makedonika.391)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1977). Nomikos Michael Vaporis, Codex (B) beta of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. Aspects of the History of the Church of Constantinople. *Μακεδονικά*, 17(1), 469–471.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.391>

Σχολική κατάσταση. Δίδεται (σ.116-126) λεπτομερής πίναξ διδασκάλων μετά βιογραφικόν στοιχείων ὅσων ὑπῆρξαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Τζουμαγιάς κατὰ τὴν περίοδον 1883-1916. Καί ἡ κοπιώδης προσφορὰ αὐτῆ τοῦ συγγραφέως τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐργασίας συμβάλλει, ὅπως ἴσχυε, εἰς τὴν περαιτέρω ἐννοιαν τῆς σχολικῆς κινήσεως εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τῆς τουρκοκρατίας εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἡ Τζουμαγιά ἐξειλίχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς χειμερινὴν ἔδραν τοῦ ἐκάστοτε μητροπολίτου Μελενίκου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐργασίας παραθέτει λεπτομερεῖς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Τζουμαγιάς μέχρι σήμερον, λίαν διαφωτιστικοὺς ὡς πρὸς τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τῶν μητροπολιτῶν Μελενίκου. Οὗτοι ἦσαν: Λεόντιος ὁ Α' (1769-1796), Ἀνθίμος ὁ Β' (1796-1820), Σαμουὴλ (1820-1830), Γρηγόριος ὁ Γ' (1830-1837), Διονύσιος ὁ Γ' (1837-1875), Προκόπιος (1875-1891), Ἀλέξανδρος (1891-1894), Κωνσταντῖνος (1894-1899), Λεόντιος (1899-1900), Ἰωακείμ (1900-1903), Εἰρηναῖος (1903-1906), Αἰμιλιανὸς (1906-1911), Κωνσταντῖνος (1911-1913), Παρθένιος (1913-1921), Νεόφυτος (1922-1931), Βασίλειος (1930-1967) καὶ Ἰωάννης (1967-). Οἱ τελευταῖοι τέσσαρες συνεχίζουν τὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Μελενίκου ὡς μητροπολίται Σιδηροκάστρου, ἔχοντες ἔδραν τῶν τῶ Σιδηροκάστρου, ἐνθα κατέφυγον οἱ περισσότεροι Ἕλληνες κάτοικοι Μελενίκου μετὰ τὸ 1923, δετὴ ἡ πόλις καὶ τὸ βόρειον τμήμα τῆς ἐπαρχίας Μελενίκου παρεχωρήθησαν βιάσει τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ἐθνικοὶ ἀγῶνες. Ἡ κατ' ἐξοχὴν προσφορὰ τοῦ συγγραφέως τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐργασίας ἐγκείται εἰς τὴν ἐπιτυχή ἀναδίπλωσιν τῆς ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος εἰς τὴν Τζουμαγιάν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν λοιπὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Αἱ ἔνοπλοι ἑλληνικαὶ ὁμάδες τῆς Τζουμαγιάς διεδραμάτισαν ρόλον ἀμυντικῆς θωρακίσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἐναντίον τῶν ὀργανῶν τῶν ἐπιεικῶν προπαγανδῶν, κυρίως τῶν Βουλγάρων καὶ δευτερευόντως τῶν Ρουμανοφίλων. Διεκρίθησαν ὡς ἡγετικά στελεχῆ τῶν ἐνόπλων ἑλληνικῶν σωμάτων οἱ: Θανάσης Χατζηπανταζῆς, Στέργιος Βλάχμπης, Θωμὰς Τζιντζῆς, Δημήτριος Ρώτσκας, Νικολάκης Καλαμαρτζῆς, Γιάννης Πατσιάκας κ.ά.

Μερικαὶ διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις. Ἡ βλαχικὴ λέξις Ἰσβουρου (πληθ. Ἰσβουρι) = πηγὴ, βρύση, δὲν εἶναι ρουμανικῆς ἀλλὰ σλαβικῆς προελεύσεως, ἐκ τῆς σλαβικῆς λέξεως ἰζνορ = πηγὴ (βλ. σ. 19, σημ. 3). Ὁ τέως ἐπίσκοπος Χαριουπόλεως Κωνσταντῖνος Ἀσημάδης κατὰ τὸ 1911 ἐξελέγη μητροπολίτης Μελενίκου (1911-1913) καὶ οὐχὶ Σιδηροκάστρου, ὅπως σημειώνει ὁ συγγραφεὺς (σ. 96), τιμᾶται δὲ ἡ μνήμη του ὡς ἐθνομάρτυρος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ μητροπολίτου Μελενίκου, κατακρεουργηθέντος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον τὴν 25 Ἰουνίου τοῦ 1913. Ἔργον τῆς Τοπικῆς Συνόδου τοῦ 1872 ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ὑπῆρξεν ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Βουλγάρου Ἐξάρχου διὰ τὰ ἐπέλθῃ τὸ Σχίσμα (σ. 151), ἀλλὰ ἡ καταδίκη τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ὡς αἰρέσεως καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ὡς Σχισματικῶν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος. Κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν περίοδον, τέλος, δὲν ἔχομεν «αὐτοκέφαλη βουλγαρικὴ ἐκκλησία» (σ.151), ἡ ὁποία ἀνεγνωρίσθη, ὡς τοιαύτη, πολὺ ἀργότερον, μετὰ τὴν ἄρσιν τοῦ βουλγαρικοῦ Σχίσματος.

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

σελ. 1-166. Το ὕ α ὕ τ ο ὕ, Codex (Γ) Gamma of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople, Brookline 1974, σελ. 1-154.

Ὁ συγγραφεὺς, καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Τιμοῦ Σταυροῦ ἐν Βοστώνῃ, ἀνέλαβε λίαν ἀξιέπαινον καὶ καρποφόρον προσπάθειαν ἐκδόσεως ἀγγλιστὶ τῶν Κωδικῶν Ἀλληλογραφίας ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐξεδόθησαν ἤδη οἱ δύο πρῶτοι ὑπὸ παρουσίαςιν τόμοι, περιέχοντες τοὺς κώδικας Β καὶ Γ.

Περὶ τοῦ κώδικος Β. Εἰς μίαν περιεκτικὴν εἰσαγωγὴν περιγράφεται ὁ κώδιξ καὶ δίδεται τὸ περιεχόμενον τῶν 66 ἐγγράφων του, τῆς περιόδου 1616-1646, ἐκ τῶν ὁποίων 29 ἀναφέρονται εἰς ἐκλογὰς ἀρχιερέων, 8 εἰς μεταθέσεις καὶ 7 εἰς παραιτήσεις ἀρχιερέων, 6 εἰς ἀρχιερατικὰς ὁμολογίας πίστεως, 5 εἰς οἰκονομικά θέματα καὶ 10 εἰς διαφόρους περιπτώσεις, ἐξ ὧν 2 εἰς διαρρηθμίσεις ἐκκλησιαστικῶν ὀρίων.

Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἰδιαίτεραν σημασίαν ἐνέχοντα τὰ ὑπ' ἀριθμ.1 καὶ 7 ἔγγραφα (σελ. 22-24 καὶ 37-39), ἀναφερόμενα εἰς τὸν ὑποβιβασμὸν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κασσανδρείας εἰς ἐπισκοπὴν, ὑπὸ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν εἰς ἀρχιεπισκοπὴν τῆς ὑπὸ τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου Λαρίσης ἐπισκοπῆς Ζητουνοῦ καὶ Πτελέου.

Συγκεκριμένως, διὰ Συνοδικοῦ Γράμματος ἀπὸ Ὀκτωβρίου-Νοεμβρίου 1612, πατριαρχεύοντος Τιμοθέου τοῦ Β' (1612-1620), καὶ κατόπιν αἰτήσεως τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παΐσιου (1612-1624) ἢ κατὰ τὸ 1607 προαχθεῖσα εἰς ἀρχιεπισκοπὴν Ἐπισκοπὴ Κασσανδρείας ἐπανέρχεται εἰς τὴν προηγουμένην κατάστασιν τῆς ὑπὸ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης ἐξηρητημένης ἐπαρχίας.

Φαίνεται ὁμως ὅτι ἡ πατριαρχικὴ ἐκείνη ἀπόφασις τοῦ 1612 δὲν ἐφηρμόσθη ἀμέσως, διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1620 καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1624 ὁ τότε πατριάρχης Κύριλλος Α' ὁ Λούκαρις ἐξέδωσε δις νέας πράξεις ὑποβιβασμοῦ τῆς ἐπαρχίας Κασσανδρείας εἰς ἐπισκοπὴν ὑπὸ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης. Τελικῶς, βέβαια, ἡ ἐπαρχία αὕτη κατέστη ἀνεξάρτητος μητρόπολις.

Ὡς πρὸς τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἐπισκοπῆς Ζητουνοῦ καὶ Πτελέου εἰς ἀρχιεπισκοπὴν, τὸ Πατριαρχικὸν Γράμμα τοῦ Ἰουνίου 1617 ἀναφέρει ὅτι κατόπιν αἰτήσεως πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς ἐπαρχίας ταύτης διὰ κληρικολαϊκῆς ἐπιτροπῆς ἐμφανισθείσης καὶ ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀπεφασίσθη ἡ ἀνύψωσις τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς ἀξήσεώς της ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ τῆς προηγουμένης σχετικῆς συγκαταθέσεως τοῦ κυριάρχου μητροπολίτου Λαρίσης Τιμοθέου (1608-1617), ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ὁποίου θὰ ἀπεσπῆτο ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη. Περαιτέρω, τονίζεται εἰς τὴν σχετικὴν Συνοδικὴν Ἀπόφασιν ὅτι ἡ νέα ἀρχιεπισκοπὴ θὰ ἐξηρτᾶτο κατ' ἐπιθεῖαν ἀπὸ τὸ Ὄικουμένικόν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ δὴ ὅτι ἡ ἀνύψωσις αὕτη ἐγένετο κατ' οἰκονομίαν, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας μνημονευομένας περιπτώσεις, διότι εἶναι ἀντικανονικὴ ἢ κατ' ἀρχὴν ἀπόσπασις ἐπισκοπῆς τινος ἀπὸ τὴν οἰκείαν μητρόπολιν.

Περὶ τοῦ κώδικος Γ. Ἐν εἰσαγωγῇ (σ. 5-7) περιγράφεται ὁ κώδιξ καὶ δίδεται τὸ περιεχόμενον τῶν 88 ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1691-1702, 1718-1719 καὶ 1761, ἐκ τῶν ὁποίων 30 ἀναφέρονται εἰς ἐκλογὰς ἀρχιερέων, 8 εἰς παραιτήσεις καὶ 5 εἰς μεταθέσεις ἀρχιερέων, 17 εἰς παραχώρησιν καὶ ἐπικύρωσιν σταυροπηγιακῶν προνομίων εἰς διαφόρους μονὰς, 18 εἰς πατριαρχικὰς διακηρύξεις ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων καὶ 10 εἰς διαφόρους μεμονωμένας περιπτώσεις, ἐξ ὧν μία εἰς συνένωσιν δύο ἐπαρχιῶν.

Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου εἰς Πόντον ἀξιωματικῶς εἶναι τὸ

ὕπ' ἀριθμ. 38 ἔγγραφοι «Ἐνωτικὸν Πατριαρχικὸν Σιγλλιδῶδες Γράμμα», ἐπὶ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Β', κατ' Ὀκτώβριον, τοῦ 1698 (σ. 73).

Κατὰ τὸ Σιγλλιδῶδες τοῦτο Γράμμα, ἡ Πατριαρχικὴ Ἐξαρχία τῆς Κερασοῦντος ἐνοῦται μὲ τὴν μητρόπολιν τῆς Τραπεζοῦντος, κατ' αἴτησιν τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Νεκταρίου (1689-1706), ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ συνεχίζετο ἡ ἐτήσια πληρωμὴ τῶν 30 γροσίων εἰς τὸν Ἐξάρχον Δικαιοφύλακα Ἀντώνιον Σπανδωνῆν (σ. 31).

Τὰ 154 ἐν συνόφῳ ἔγγραφα τῶν κωδίκων Β καὶ Γ, λεπτομερῶς ὑπομνηματισμένα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, προάγουσι τὰς γνώσεις μας εἰς τοὺς ἐπὶ μέρους τομεῖς τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων, τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας καὶ τάξεως, τῆς ἱστορίας διαφόρων μονῶν, τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ, καθὼς ἰδιαίτερός ἐπεσημάνθη, τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁρίων ἐπαρχιῶν τινῶν τοῦ Θρόνου. Ὡς ἐκ τούτων, οἱ δύο οὗτοι τόμοι προστίθενται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν βιβλιογραφίαν ὡς μία ἐπὶ πλέον ἀξιόλογος πηγὴ τῆς ἐν γένει ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ ὅἃ καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιαστικῶν διαμερισμάτων τοῦ Θρόνου τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Εὐχόμεθα, ὁπως ὁ συγγραφεὺς φέρῃ εἰς πέρας τὸ λίαν δημιουργικὸν τοῦτο ἔργον του.

Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Μιχαήλ Χατζῆ Ἰωάννου, Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης, ἥτοι τοπογραφικὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης, Ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Μακεδονία», 1880, σελ. 116 (Β' ἐκδοσις φωτοτυπημένη. Ἐκδόσεις Νέας Πορείας, Θεσσαλονίκη 1976).

Ἡ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ πλούσια μνημεῖα τῆς ἀπετέλεσαν ἀπὸ πολλὰ χρόνια τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος πολλῶν ἐρευνητῶν, ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων, καὶ πλήθους σχετικῶν μελετῶν ἔχει γραφῆ. Ἡ ἐρευνα αὐτὴ γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν ἀρχαιολογικῶν προβλημάτων ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολῇ τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστιμονες καὶ ἡ προσπάθειά τους στρέφεται στὴν ἀνεύρεση νέων στοιχείων, ποὺ ἀφοροῦν τὰ μνημεῖα ποὺ ἐξαφανίστηκαν κατὰ τὴ διάρκειά τῶν αἰώνων ἢ ποὺ σῶθηκαν παραμορφωμένα ἀπὸ ἐπισκευὰς καὶ προσθηκὰς. Παρόλο ὅτι ἡ ἐπιστῆμη ἔχει νὰ παρουσιάσῃ στὸν τομέα αὐτὸ μεγάλα ἐπιτεύγματα, γιὰ τοὺς ἐρευνητὲς τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης ὑφίσταται βασικὰ τὸ ἐξῆς μειονέκτημα: Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Θεσσαλονίκης καταστράφηκε ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1917 καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις ποὺ ἐπακολούθησε ἀλλοίωσε τὴ μορφή τῆς παλιᾶς πόλης. Πολύτιμες ἐπομένως εἶναι οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς παρέχουν κείμενα παλαιότερων ἐρευνητῶν, οἱ ὅποιοι εὐτύχησαν νὰ μελετήσουν τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, προτοῦ ὑποστοῦν τὴ φθορὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες ποὺ ἀναφέραμε. Ἐνα τέτοιο βιβλίον εἶναι καὶ ἡ «Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης» τοῦ Μιχαήλ Χατζῆ Ἰωάννου.

Τὸ βιβλίον χωρίζεται σὲ πέντε κεφάλαια. Στὸ πρῶτον ποὺ ἐπιγράφεται «Προοίμιον», γίνονται λόγος γενικὰ γιὰ τὴ θέση τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ κλίμα, τὴ χλωρίδα, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν παιδεία τῆς. Στὸ δεύτερον κεφάλαιον, «Ἡ ἰδίως πόλις», περιγράφονται τὰ τεῖχη μὲ τοὺς πύργους καὶ τὶς πύλες τους. Τὸ τρίτον κεφάλαιον ἀφορᾷ τὰ μέρη τῆς πόλης, ἀναφέρονται δηλαδὴ οἱ διάφορες συνοικίες, οἱ ὁδοὶ καὶ τὰ προάστια. Στὸ ἐπόμενο τέταρτον κεφάλαιον περιγράφονται τὰ διάφορα δημόσια κτήρια, τὰ ἀνάκτορα, ἡ ἀγορὰ, τὸ στάδιον, ὁ ἱππόδρομος κ.λ. Τέλος, στὸ πέμπτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς μιλεῖ γιὰ τὶς ἐκκλησίες, τὶς ἐκάστοτε μητροπόλεις καὶ τὰ μοναστήρια ποὺ βρισκόνταν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν.

Ὁ συγγραφεὺς δὲν περιορίζεται μόνον στὴν περιγραφή τῆς πόλης καὶ τῶν μνημείων τῆς, ἀλλὰ, χρησιμοποιοῦντας τὶς γνωστὰς στὴν ἐποχὴ του πηγὰς, καθὼς καὶ περιγητικὰ κείμενα καὶ σχετικὰς μελέτες παλαιότερων τοῦ ἐρευνητῶν, προχωρεῖ σὲ χρονολογήσεις